

A. B. JEHOŠUA

A békéhez vezető vonat sinén

Kőbányai János interjúja

Jeruzsálemben születtem, igen régi, a tizenkilencedik század elején a szent városban megtelepedett, szefárd családból. A katonaság után beiratkoztam a Héber Egyetemre, ahol filozófiát és héber irodalmat hallgattam. Húsz-huszonegy éves koromban kezdtem írni. Négy évet éltem Párizsban mint a Zsidó Diákok Világszervezetének titkára. Haifára tértem vissza, ahol az akadémiai fokok megszerzését követően tanított héber és összehasonlító irodalmat a mai napig. A diákjaimmal szövegelemzéseket végzünk, leginkább a tizenkilencedik és a huszadik századi modern irodalom gazdag kínálatából. Foglalkozunk a legnagyobb Agnonnal, Brennerrel, Gneszinnel, s persze a kollegákkal: Amosz Ozzal, Megeddel, Jichárral. Mondanom sem kell, hogy a saját munkám szigorúan kívül esik a szemináriumok vizsgálódási körén. A diákoknak nincs joguk kérdéseket feltenni velük kapcsolatosan, mert az osztályterembe tanárként, s nem íróként lépek be. Elemzünk külföldi írókat is: az oroszok közül Csehovot, Dosztojev-szkijt, sok Tolsztojt, a franciák közül Balzacot, Zolát, Proustot. Sokat foglalkozunk Kafkával, Thomas Mann-nal. S természetesen a kedvencemmel: Faulknerrel. Aki ismeri a könyveimet, az bizonyára észreveszi rajtuk a faulkneri hatást. Szeretném megjegyezni, hogy a magyar politikáról mindössze annyi a tudomásom, hogy az államelnökök, Göncz Árpád, aki '56 után sokáig börtönben sínylődött, nagy Faulkner-fordító is egyben. Anélkül, hogy személyesen ismerném, nagyon büszke vagyok rá, mert Faulkner a 20. század legnagyobb prózaírójának tartom. Ezenkívül József Attila nevét ismerem, őt is személyes ismeretség okán, kitűnő barátom, a magyar származású, Stockholmban élő Georges Klein írt róla könyvet, s fordította a verseit svédre, amelyeket én angol kiadásban olvastam. Héberül Konrád György munkáit ismerem, akit jelentékeny írónak tartok.

Novellákkal kezdtem; kafkai stílusban, absztrakt témákkal: konkrét hely és idő nélküli szürrealista történetekkel. Egyre inkább elmélyedve az izraeli élet valóságában, az elbeszéléseim majd később a drámáim megközelítési módja egyre realistábbra váltott. Első regényemet; a Szeretők-et

a jom kippuri háború után írtam. Ezt még öt másik követte. Ez az utam: a regény, a próza, drámák. Azaz a fikció.

A hatnapos háború után bevettem magamat az Izraelben dúló ideológiai küzdelmekbe is. Részt vettem a létünk érintő kiapadhatatlan vitákban. Esszéket írtam a cionizmusról, a diaszpóráról s az izraeli-palesztin konfliktus etikai gyökereiről. A megnövekedett „területekkel” új helyzettel kerülünk szembe. Kik lakják ezeket a területeket? Arabok, palesztinok? A jobboldal szerint nem léteznek palesztinok. Az irodalom s különösen a fiatal irodalom nagy többsége a béke, a

FOTO. KŐBÁNYAI JÁNOS

palesztinokkal való kompromisszumos kiegyezés mellett szállt síkra. Ez Izraelben azt jelenti, hogy a politikai-szellemi küzdelem baloldalon foglaltunk helyet. Ez irányította évtizedes harcunkat a jobboldal és a kormányai ellen. Most – '94 nyarán nagyon boldogok vagyunk, mert a friss események bennünket, az akkori helyzetfelismeréseinket, prognózisainkat igazolnak. Az álmaink beteljesedtek. Hiszen állandóan ezt hajtogattuk: a „területekről” ki kell vonulnunk. El kell ismernünk a palesztin nép létét. A saját önmeghatározásukhoz való jogot.

A Jordániával történő megállapodás nem nagy újság, ennek a szükségességét mindenki elfogadja. Az igazi áttörést az jelentette, hogy a palesztinokkal közvetlenül álltunk szóba. Mégpedig a PFSZ-szel, amelyet az izraeli közvélemény nagy része eddig terrorista, gyilkos szervezetként könyvelt el. A palesztin nép elnyomása súlyos teherként nyomta a szívünket és lelkiismeretünket, különösen az utóbbi évtized alatt. Az ott állomásoztatott katonák és a telepések viszonya az arab lakossággal megmérgezte az egész izraeli társadalmat, s ezen belül is a fiatal nemzedékeket. A zsidó nép abban a hitben élt mind a múltban, mind a modern korban, hogy harcait az önvédelem igazsága vezérli. Az igazság hiánya bemocskol bennünket. Fokozatosan rombolta szét az értékeinket, az erkölcsünket. A fiamat nemcsak azért engedtem rossz szívvel Hebronba, Gázába vagy hasonló helyekre „rend fenttartani”, mert ott fokozott veszélynek van kitéve, hanem azért, mert nem tudom azt az igazságot az oldalunkon, amelyért érdemes meghalni. Arra a mindenki előtt ismert tényre, hogy ott asszonyok, gyermekek az ellenfelei, csak borzadállyal tudok

gondolni. Nem állítom, hogy az arabok ellenünk folytatott küzdelme igazságos lenne, s hogy az ő oldalukon nem követek-követnek el szörnyűségeket. Mióta 1986 óta kinyilatkoztatták, hogy hajlandók elismerni bennünket, nekünk is kötelességünk lett volna, a hasonlóan kölcsönös gesztus megtétele. Nem tettük meg. Pedig ezzel az intifada mindkét oldalról elkövetett borzalmainak elejét lehetett volna venni.

Szerencsére most megkönnyebbültünk. Nem mondom azt, hogy a konfliktusok sorozatának vége szakadt, hogy már megérkeztünk a Paradicsomba. Épp ellenkezőleg: sajnos fog még vér folyni, lesznek visszaesések. Nehéz idők elé nézünk. De legalább most rajta vagyunk a sínen.

A békéhez vezető vonat sínén.

Rengeteg megoldásra váró gazdasági, védelmi, kulturális s persze bizalmi probléma tornyosodik előtünk. Ahhoz, hogy ne halmozódjanak tovább: beszélni kell. Egymással. Ennek a napja, korszaka jött el. Nincs visszaút. Sem a mi, sem a palesztinok részéről. Az Egyesült Államok aláírása is szerepel a megegyezésen, nemcsak a miénk. Ez kötelezni fog egy jobboldali kormányt is, ha a következő választásokon történetesen nyernének.

Az izraeli nép megértette, hogy nem teheti meg azt, amit máskülönben egyetlen nép sem: hogy uraljon egy másik népet. Lehet persze, csak rengeteg hiába való áldozattal, s csak igen rövid ideig. Az akkori Szovjetunió sem tudta elnyomni az afgánokat, pedig az oroszok keményebbek, durvábbak, s nagyobb hagyományokkal rendelkeznek az elnyomás gyakorlásában, mint a zsidók. Az igazságot végre felfogtuk. Mi sem uralhatunk egy népet, amely fele akkora, mint a mi népességünk.

Mi is követtünk el hibákat, akár a többi nép. Történelemben élünk, történelmet csinálunk. Törvényszerű, hogy nem minden lépésünk, tettünk helyes. A diaszpórában élő zsidók nem vétethetnek hibákat, mert a történelemnek csak passzív szereplői. Lehet valamiről véleményük, de nincs iránta felelősségük. Ez a nagy különbség a diaszpóra és Izrael között. Mi a történelemben élünk, magunknak alakítjuk, s ezért végre nő felelősséggel is tartozunk érte. Megcselekedhetjük a jót is rosszat is egyaránt. Mint ahogy sok jót és sok rosszat is tettünk. S képesek vagyunk a hibáinkat, balítéleteinket menetközben módosítani. Szerintem most tértünk jó pályára.

Az írók nagy többsége, de maga az egész humán értelmiség is, erre a kérdésre koncentrált az energiáit. S ez nem csekély erő, hiszen például egy mai izraeli író regényéből – s ez a legáltalánosabb írói megnyilvánulási forma – átlag 30 000 - 35 000 kel el egy négy és fél milliót számláló államban, ahol a legjobb esetben is csak a 60% bírja olyan mélységben a nyelvet, hogy irodalmat olvasson. (A négy hónapja megjelent Visszatérés Indiába című könyvemből idáig ötvenezer kelt el, az előző, nem egyszerű szerkezetű Mani úr címűből pedig 45 000.) Az íróknak, az értelmiségieknek most a béke perspektíváiból kell meghatározniuk az izraeli önazonosság mikéntjét. Idáig ezt a háború és béke, avagy háború vagy béke alternatíváiból fogalmazták meg. Kisebb-nagyobb megszakításokkal száztíz éve élünk háborúban. Ennyi ideje tart – a legkülönbözőbb történelmi helyzetekben, hatalmi mezőkben – az arab-izraeli konfliktus. Ennek most érünk a végére. Mára gyökeresen új helyzet állt elő: csak a békének van perspektívája. Jövője. Egész világlátásunkat, beállítódásunkat kell tehát új alapokra helyezni, át kell állítanunk az egész gondolkodásunkat.

A bibliai idők óta, a héber irodalom fő vonala szoros kapcsolatban áll a nép sorsával, legégetőbb problémáival. A

nemzeti újjászületés gondolata nem véletlen esett egybe a héber nyelv és irodalom reneszánszával. Herzl, Nordeau, Zsabotinszkij, Lilienenblum mind írók voltak (ha nem is elsőrangúak). Csak íróknak juthatott eszébe a bátor örültség, hogy térjünk vissza Cionba. Csak írói szem láthatta előre mind azt a borzalmat, ami a zsidókra várt. Uri Cvi Grinberg, Brenner leírta, előre vizionálta a Soát a tízes és húszas években. A zsidó lét oly sokszálúan bonyolult volt, hogy csak az írói képzelőerő láthatott lényegi mélyébe. Nem a politikai vezető, nem a rabbi, nem az előtérben mozgó közéleti figura, hanem csak az író fedezhette fel az összefüggéseket, a múltból cselekvéssel formálódó jövőt. Ne feledjük el, hogy ez az egybeforrottság nemcsak a nemzeté válás gondolata és az irodalom között állt fent, hanem a modern héber nyelv között is, amely mindkettőnek alapul szolgált.

Valószínű, nem tudhatom pontosan, hogy ez az irányvonal továbbra is érvényesül e az irodalmunkban. Kisebbségben mindig szegélyezte az irodalmunkat a l'art pour l'art, az individuális felfogásmód, amely kerülte a létproblémákat. Ha most kitör a béke, lehet, hogy az új nemzedékek elfordulnak a nagy sorsproblémáktól, s beállnak a posztmodern, az európai gondolkozási sémák követői közé, akik sok érdekes technikát, színt hoztak, amelyeket adaptálni lehet, kivéve az alapeszmét.

Nem ismerem jól a posztmodernizmust. Csak az itteni változatait. Lehet, hogy régimódi vagyok, de nem hiszek egy olyan irodalomban, amelynek nem áll a központjában egy szilárd igazságtartalom. A történelmet is lehet sokféleképpen magyarázni, s ennek a megengedésnek az a következménye, hogy a Soá tényét tagadják, avagy a létét igazolják. Épp a Soá és annak ellentmondásos utóélete bizonyítja, hogy nem lehet büntetlenül elrugaszkodni az emberi történelem kihordta alapigazságoktól. Ha valaki meghal egy másik ember kezétől, akkor sem a tényeket, sem az indítékokat nem lehet különböző igazságok nevében interpretálni. Természetesen az igazságot vizsgálni kell. Minden oldalról és minden mélységben, s nem szabad hivatalos vélemény-bálványokat felépíteni, amelyek megdönthetetlenek. Keresni, elemezni kell az igazságot, amelynek gazdagsága – akár a létezés – kimeríthetetlen. De nem tudom elfogadni a posztmodern felfogást, amely az igazságok kaleidoszkópszerű kavalkádját egyenrangúnak fogja fel. Minden érvényes, minden egyenlően számíthat az igazság rangjára, amit valaki kellő vehemenciával mond, állít – ez a fajta pluralizmus vagy relativizmus rendkívül veszélyes, s a világot katasztrófába sodorhatja.

Az askenázi – szefarád ellentét vagy egymást dinamikus kiegészítő viszony alapvető jelentőségű az izraeli társadalomban. Ennek az alkotó kibeszélésére sem időnk, sem alkalmunk nem volt idáig. A békével sok arab is érkezik majd hozzánk, turisták, értelmiségiek, üzletemberek. Az arab kisebbség – a „mi arabjaink” – is erősebben követeli majd a kulturális jogait. Az izraeli orientalizmus erősebb lesz, ha a béke leszivárog a hétköznapi életünkbe. Ettől sokan félnek. Lehet, hogy az arab kultúrájú zsidók és az arabok egy sereg kulturális kérdésben egy táborban egyesülnek. Megszűnik az az uniformizáló erőter, amely az azonosság kérdését a védelemben, a háborús feladatokban látta. Így, más létproblémákat megoldva, előtérbe kerülhetnek a kulturális identitás kérdései is. Hol van Izrael? Keleten vagy Nyugaton? Ezek a kérdések mindig is lappangtak, de most válhatnak igazán kiélezetté, mélyekké és sürgetőkké.